

1 pav. Vilniaus gynybinės sienos fragmentas. Vaizdas iš P pusės. R. Jonaičio nuotr.

Fig. 1. A fragment of the Vilnius city defensive wall. View from the S

Paskutiniuoju etapu tyrinėjimai vykdyti vidiniame kieme, pamatų tvirtinimo vietose. Čia ištirti 6 šurfai. Jų viršutiniuose horizontuose fiksuotas supiltinis XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis su paskiromis XIX–XX a. buitinės keramikos šukėmis ir gyvulių kaulais. Giliau buvo balkšvas sąnašinis smėlio sluoksnis. Virš įžemio (geltono smėlio) fiksuotas sterilus 10–20 cm storio viršįžeminis sluoksnis.

Pastato Bazilijonų g. 10 viduje, kieme ir po pamatais kultūrinis sluoksnis iki projektinio gylio visiškai ištirtas. Ateityje sklype vykdant bet kokius žemės judinimo darbus žemiau projektinio gylio, būtina atlikti išsamius archeologinius tyrinėjimus.

The excavations at Bazilijonų St. 10

In 2008 excavations were conducted at Bazilijonų St. 10 in Vilnius Old Town. They were connected with the reconstruction of a building and the inner courtyard in order to adapt them for use as a guest house. A cultural layer up to 2.5 m thick and dating to the 15th(?)–20th centuries was recorded inside the building. A 6.6 m long fragment of the Vilnius city defensive wall (Fig. 1) and 16th–20th-century cultural layers were discovered in the inner courtyard. 17th–20th-century cultural layers and fragments of the foundation of a 17th-century building were discovered in the outer courtyard.

Linas Girlevičius,
Robertas Žukovskis

Tyrinėjimai Vilniaus universiteto Observatorijos kieme

2008 m. Vilniaus universiteto Observatorijos kieme įrengiant lietaus nuotekynę ir raunant kieme augusius medžius atlikti archeologiniai žvalgymai. Iki tol šiame universiteto kieme buvo atlikti tik nedidelės apimties tyrinėjimai.

Ankstyviausi žvalgytose vietose aptikti archeologiniai radiniai datuojami XV a. Tikėtina, kad dalis buitinės keramikos šukių galėtų būti datuojamos XIV a. pabaiga. Didesnėje kiemo dalyje yra XV a. susiformavęs kultūrinio sluoksnio horizontas, apardytas vėliau vykusių žemės kasimo darbų metu. Vizualiai XV a. kultūrinis sluoksnis sunkiai išskiriamas. Tai 5–15 cm storio juodos žemės sluoksnis, susiformavęs virš smėlio arba žvyro įžemio. Vietose, kur ankstyvi kultūrinio sluoksnio horizontai yra nesuardyti vėlesnių perkasimų, bendras kultūrinio sluoksnio storis yra 0,6–1,5 m. Kultūrinio sluoksnio stratigrafijos, storio įvairiose kiemo dalyse analizė leidžia teigti, kad vidurinėje kiemo dalyje būta aukštesnės

vietos, pirminis reljefas žemėjo R–V ir, nuo kiemo vidurinės dalies, Š ir P kryptimis.

Koks XV–XVI a. pradžioje buvo dabartinio Observatorijos kiemo vietoje valdų užstatymo pobūdis, tiksliai nenustatyta. Žvalgymų metu aptikta nemažai XV a. datuojamų radinių, leidžiančių spėti, kad tuo metu čia ar kiemo aplinkoje (universiteto centrinių rūmų Š korpuso vietoje?) būta ir gyvenamosios paskirties pastatų. Jie greičiausiai buvo mūriniai, juose būta krosnių iš puodyninių koklių.

Tyrinėjimų duomenys rodo, kad XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje, iki pastatant Vilniaus miesto gynybinę sieną, dabartinio senamiesčio Š dalyje buvo pastatyta gynybinė linija, į kurią buvo įjungti tiek mūriniai (gynybinės sienos atkarpa dabartinės Lietuvos Respublikos Prezidento rezidencijos vidiniame kieme, Šv. Jonų (?), ankstyvoji mūrinė Bernardinų bažnyčios), tiek mišrios konstrukcijos (pylimas su medinėmis konstrukcijomis Bernardinų Šv. Mykolo vienuolyno vidiniame kieme) gynybai pritaikyti statiniai. Šios gynybinės linijos vietoje, greta jos, gynybai pritaikyti pastatai statyti ir vėliau. Paminėtini Naujieji vyskupų rūmai su bokštais dabartinių Lietuvos Respublikos Prezidento rezidencijos rūmų vietoje, Jasinskių rezidencija su bokštais (?) dabartinių universiteto centrinių rūmų vietoje, Valavičių rezidencija (vėliau Bernardinių Šv. Mykolo vienuolyno V korpusas) – stebimas gynybinių tradicijų šioje Vilniaus dalyje tęstinumas.

Observatorijos kiemo Š dalyje aptiktos V–R kryptimi orientuotos mūro sienos liekanos galėtų būti XV–XVI a. riboje statytos gynybinės sienos, besitęsusios nuo anksčiau minėtos sienos atkarpos Lietuvos Respublikos Prezidento rezidencijos kieme link Šv. Jonų bažnyčios, fragmentai. Tyrinėjimais nustatytas sienos plotis – 1,4 m. Dėl žemės kasimo

0 5 m

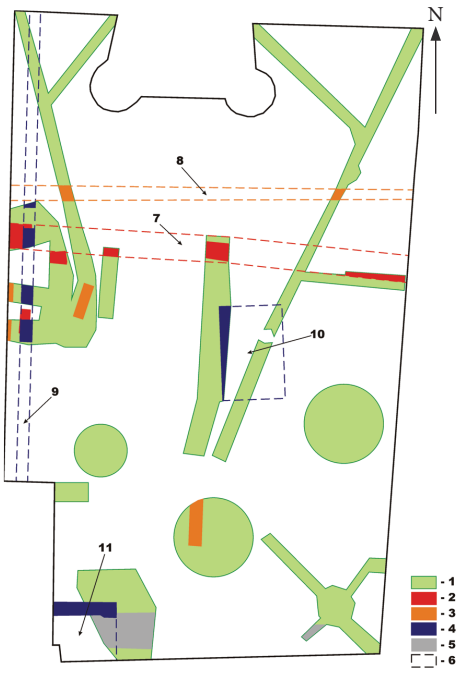

1 pav. Archeologiniai žvalgymai Vilniaus universiteto Observatorijos kieme, situacijos planas: 1 – žvalgytos vietos, 2 – aptikti gotikiniai mūrai, 3 – aptikti XVII a. mūrai, 4 – aptikti XX a. mūrai, 5 – betoninis šiluminės trasos kolektorius, 6 – spėjami iki šiol neišlikusių statinių kontūrai, 7 – hipotetinės gynybinės sienos vieta, 8 – buvusios arkados kontūras, 9 – požeminio vėdinimo (?) kolektoriaus tąsa, 10 – buvusio pastato vieta, 11 – buvusio mūrinio statinio vieta. L. Girlevičiaus brėž.

Fig. 1. The field survey in the courtyard of the Vilnius University Observatory and the situation plan: 1 – surveyed locations, 2 – discovered Gothic masonry walls, 3 – discovered 17th-century masonry walls, 4 – discovered 20th-century masonry walls, 5 – a concrete return line from the district heating system, 6 – the supposed contours of vanished structures, 7 – location of the hypothetical defensive wall, 8 – contours of the former arcade, 9 – continuation of the underground ventilation(?) return line, 10 – location of a former building, 11 – location of a former masonry structure.

2 pav. Spėjamos gynybinės sienos liekanų P dalis. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 2. S part of the remains of the supposed defensive wall.

3 pav. XVII a. pradžioje statytos arkados pamatų liekanos. Vaizdas iš V. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 3. The remains of the early 17th-century arcade. View from the W.

darbų fragmentiškumo detalesni hipotetinės gynybinės sienos parametrai nenustatyti. Mūrinės gynybinės sienos buvimas XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje (viduryje?) šioje Vilniaus vietoje galėjo nulemti ir urbanistinę teritorijos raidą (pavyzdžiui, Jasinskių rezidencijos V korpuso statybos etapus). Šių pilies prieigų apsaugai skirtų įtvirtinimų reikšmė sumažėjo pastačius miesto gynybinę sieną, be to, įtvirtinimai galėjo būti apnaikinti 1530 m. Vilniaus gaisro. Aptikta mūro gabalų, esančių ne savo pirminėje padėtyje.

Mažiau informacijos suteikė žvalgymai į Š nuo hipotetinės gynybinės sienos – čia kultūrinis sluoksnis yra maišytas arba supiltinis. Teritorijoje į P nuo hipotetinės gynybinės sienos aptikta XV–XX a. datuojamų ūkinių duobių, XVI a. II puse – XVII a. datuotinos moliu rištų riedulių sienos liekanos, XVII a. I puse datuojamos moliu rištos plytų sienos liekanos. Nepanašu, kad kiemas XVI–XVII a. pradžioje būtų turėjęs reprezentacinę reikšmę. Jis galėjo būti skirtas ūkinėms reikmėms, galbūt čia buvo sodas.

Po 1610 m. Vilniaus didžiojo gaisro kiemas buvo rekonstruotas. Jį iš R ir V pusių ribojančiuose pastatuose įrengtos dengtos galerijos – arkados. Arkada veikiausiai buvo įrengta ir kiemo Š dalyje. Jos liekanos aptiktos archeologinių žvalgymų metu. Puošnus itališkos architektūros paveiktas kiemas išliko iki XVIII a. vidurio. 1752–1753 m. įrengiant observatoriją, dabartinio universiteto Observatorijos kiemo Š dalyje statant observatorijos priestatą, Š arkada panaikinta, kitos kieme buvusios arkados užmūrytos arba išgriautos. XIX–XX a. I pusėje kiemo vidurinėje dalyje

yra stovėjęs nedidelis, veikiausiai ūkinės paskirties mūrinis pastatėlis. Tikriausiai XX a., tarpukariu, kieme buvo įrengta bent dalis iki šiol išlikusių lietaus nuotekynės atkarpų. Dalis nuotekynės rekonstruota tarybiniu laikotarpiu. Tarpukariu įrengtos nuotekynės sistemai reiktų priskirti ir artimo kvadratui plano statinį, stovėjusį Observatorijos kiemo PV kampe. Tarpukariu kiemo V dalyje pastatytas požeminis mūrinis kolektorius, tikriausiai skirtas kokios nors patalpos vėdinimui.

Apibendrinant galima teigti, kad archeologiniai žvalgymai suteikė naujos informacijos apie šios Vilniaus dalies raidą. Ateityje šiame darbe iškeltas hipotezes reiktų nuosekliau susieti su istorinių šaltinių, architektūrinių tyrimų duomenimis. Šių, o taip pat kitų, gerokai didesnėje teritorijoje atliktų istorinių ir taikomųjų tyrinėjimų metų gautų duomenų mokslinė analizė padėtų atskleisti ne tik Observatorijos kiemo, bet ir viso Vilniaus universiteto pastatų ansamblio raidą.

The excavations in the courtyard of the Vilnius University Observatory

During a field survey conducted during construction work in the courtyard of the Vilnius University Observatory, the locality's old relief was determined. The earliest discovered finds date to the 15th century. The remains of masonry walls that once stood there were also discovered. It is thought that one of the fragmentally unearthed walls should be dated to the 15th – early 16th century and belongs to the fortifications (Fig. 2) that ran from the inner courtyard of Lithuania's Presidential Palace to the Bernardine church. The foundation wall of a vanished arcade built in the early 17th century was partially unearthed in the N part of the courtyard (Fig. 1, 3).

Linas Girlevičius, Robertas Žukovskis

Žvalgymai Šv. Dvasios gatvėje

2008 m. APC „Antiqua" vykdė archeologinius žvalgymus Šv. Dvasios gatvėje. Atliekant pirmąjį šios Vilniaus senamiestyje, ties miesto gynybinės sienos liekanomis esančios gatvės rekonstrukcijos etapą, buvo renovuojami, įrengiami nauji požeminiai inžineriniai tinklai.

1982 (vadovas Vytautas Ušinskas) ir 1998 m. (vadovas Tauras Poška; žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 458–460) atliktų žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų šioje gatvėje metu nustatyta, kad kultūrinio sluoksnio storis čia yra 1,8–4,8 m, ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas datuotas XIV (V. Ušinskas) ar XV a. (T. Poška). 1998 m. atliktų tyrinėjimų metu nustatyta, kad gatvės važiuojamojoje dalyje kultūrinis sluoksnis yra stipriai apardytas. 2007 m. renovuojant pastatų komplekso A. Strazdelio g. 1 inžinerinius tinklus, Šv. Dvasios gatvės Š dalyje iškastos 5 trasos, kurių bendras plotas – apie 130 m^2. Archeologinius žvalgymus atliko V. Vėževičienė (žr. *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 440). Fiksuotas iki 1,4 m storio kultūrinis sluoksnis, įžemis pasiektas 0,7–1,4 m gylyje. Aptikti radiniai datuoti XVI a. pabaiga – XX a. Geologinių tyrimų duomenimis, Šv. Dvasios gatvės PR dalyje, ties pastatų fasadų (gatvės raudonąja) linija kultūrinio sluoksnio storis yra 4,8–5,5 m. Manoma, kad šioje gatvėje yra buvusi upelio, tekėjusio Š kryptimi, vaga. Detaliau šio reljefo darinio parametrai nenustatyti. Šv. Dvasios gatvėje, kiek atokiau nuo miesto gynybinės sienos trasos, galėjo būti iškastas ar iš upelio slėnio suformuotas griovys papildomai miesto gynybinės sienos apsaugai.